

# ABDÜLHAK HÂMİD TARHAN'IN KÜLLİYATINA GİRMEYEN DÖRT MEKTUBU

**Öz:** Türk edebiyatının şairiazamı, şiirleri ve tiyatro eserleriyle edebiyatımızın unutulmayan simalarından olan Abdülhak Hâmid Tarhan aynı zamanda diplomat kimliği ile uzun ömrü süresince çeşitli vazifelerle yurt dışında bulunmuş, dostlarına, sevdiklerine yüzlerce mektup yazmıştır. Dönemin şartları düşünüldüğünde şair indinde mektubun bir haberleşme aracı olmaktan çok öte bir rol oynadığı aşikardır. Süreli yayınlarda, hususî arşivlerde, çeşitli çalışmalarda yer alan bu mektuplar Prof. Dr. İnci Enginün tarafından büyük bir titizlikle iki cilt hâlinde yayımlanmıştır. Bununla birlikte külliyatta yer almayan mektuplar da bulunmaktadır. Abdülhak Hâmid'in vefatından iki ay sonra şair Hüseyin Rif'at vasıtasıyla *Tan* gazetesinde 1937 yılında dört husus mektup yayımlanır. Bu mektuplar Sâmipaşazâde Sezai'nin büyük birâderlerinden ve aynı zamanda Hamdullah Suphi Tanrıöver'in de amcası olan Sâmipaşazâde Abdülbâki Bey'e gönderilmiştir. Biri tarihsiz olan, biri 1876 diğer ikisi 1881 tarihinde yazıldığı bilinen mektuplarda Abdülhak Hâmid'in şahsî, maddî, ailevi olmak üzere hususî hayatına dair bilgiler yer almaktadır. Bu makalede bahsi geçen dört mektup üzerinde durularak Hâmid'in zikredilen külliyatına küçük de olsa bir katkı sağlamak amaçlanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Abdülhak Hâmid Tarhan, Şairîazam, *Tan*, Süreli Yayınlar, Mektup.

## Abdülhak Hâmid Tarhan's Four Letters That Were Not Included in His Corpus

**Abstract:** The greatest poet of Turkish literature, Abdülhak Hâmid Tarhan, one of the unforgettable figures with his poems and plays, went abroad as a diplomat due to various duties throughout his long life and wrote hundreds of letters to his friends and loved ones. Considering the circumstances of the period, it is clear that the letter played a role beyond being a communication tool for the poet. These letters which are included in periodicals, private archives and various researches are published in two volumes meticulously by Prof. Dr. İnci Enginün. In addition, there are also letters that are not included in the corpus. Two months later after the death of Abdülhak Hamid, with the help of Huseyin Rifat, who was a poet, four private letters were published in 1937 in *Tan*. These letters were sent to Samipaşazade Abdülbaki who was Samipaşazade Sezai's elder brother and at the same time Hamdullah Suphi Tanrıöver's uncle. One of them did not include any date, one was written in 1876 and the other two were known to be written in 1881; in these letters information about Abdülhak Hamid's personal, economic, and family life is found. In this article, it is aimed to contribute to Hamid's corpus by examining these four letters.

**Keywords:** Abdülhak Hâmid Tarhan, The Greatest Poet, *Tan*, Periodicals, Letter.



TÜRK LÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI  
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH  
53. SAYI / VOLUME  
2023-BAHAR / SPRING

### Sorumlu Yazar Corresponding Author

Dr. Öğr. Üyesi Seda ÖZBEK

Giresun Üni.  
Fen-Edebiyat Fak.  
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

seda.ozbek@giresun.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7485-8438

### Gönderim Tarihi Received

04.11.2022

### Kabul Tarihi Accepted

22.05.2023

### Atf Citation

Özbek, Seda. "Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Külliyatına Girmeyen Dört Mektubu." *Türk Lük Bilimi Araştırmaları*, no. 53, 2023, ss. 107-120.

ARAŞTIRMA MAKALESİ  
RESEARCH ARTICLE

## Giriş

Edebiyatımızın şairiazamı Abdülhak Hâmid Tarhan sadece edebî kalem tecrübeleriyle değil aynı zamanda mektuplarıyla da dikkat çekmektedir. 1852-1937 yılları arasında yaşayan, uzun sayılabilecek bir ömür süren Abdülhak Hâmid Tarhan bilhassa görevi dolayısıyla Londra, Paris, Budapeşte, Viyana, Golos, Bombay, Lahey gibi yerlerde bulunmuştur. Yurt dışında bulunan şair için mektup türü sadece bir haberleşme aracı olarak değil aynı zamanda sevdikleriyle kurduğu bir bağ, bir teselli aracı olmuştur. Nitekim ağabeyi Nasuhi Bey’e yazdığı Kasım 1886 tarihli mektupta “Bir aydan ziyadedir ki İstanbul’dakilerden haber alamıyorum. Çoluk çocuk sahibi bir adamı bu kadar garip bırakmak lâıyk mıdır? Şu mektupsuzluk elinden nasıl feryat edeceğimi bilmiyorum” (Enginün, *Abdülhak Hâmid’in Mektupları* 414) diyecek, mektup alamadığı zamanlarda dost çevresine sitemde bulunacaktır. Recaizade Mahmut Ekrem’e yazdığı 1887 tarihli mektubunda “Mektupsuzluk hâli ne kadar elim bir şey. Sen o hâli pek bilmezsin” (Enginün, *Abdülhak Hâmid’in Mektupları* 440) diyen Hâmid için mektup aynı zamanda bir teselli aracıdır. Pirizade Osman Bey’e gönderdiği 1876 tarihli mektupta “Hakkı Bey’e söyleyiniz ki benim burada kitaptan başka arkadaşım ve mektuptan başka teselli verecek sevdiğim yoktur” (Enginün, *Abdülhak Hâmid’in Mektupları* 56) diyen Hâmid nazarında mektuplaşmanın önemi âşikardır.

Abdülhak Hâmid’in mektuplarının bir kısmı kendisi hayattayken yayımlanmaya başlanmıştır. Mektuplara dair en titiz ve kapsamlı çalışma Prof. Dr. İnci Enginün tarafından hazırlanmıştır. İki ciltten oluşan bu hacimli eserde 1867-1937 yılları arasında yazıldığı bilinen, Hâmid’in kaleminden çıkan altı yüze yakın mektup yer almaktadır. Ailesine ve yakın çevresine gönderdiği bu mektuplarda Hâmid duyduğu özlem, çektiği maddi sıkıntılardan, yalnızlıktan bahseder. Pek çok mektubunda da edebiyat ve sanata dair görüşleri yer almakta gerek kendi gerek başkalarının eserlerine dair fikirlerine rastlanmaktadır.

Zaman zaman bazı çalışmalarda Hâmid’in külliyatına girmemiş mektupları yayımlanmış (Kahraman 227-230; Hızlı ve Yurtsever 193-206; Çoruk, *Abdülhak Hâmid’in Mütareke Döneminde Ali Kemal’e Gönderdiği Bir Mektup* 29-34; Çoruk 13-22; Tokgöz 174-175<sup>1</sup>) bazılarında da Hâmid’in henüz yayımlanmayan müstakil mektuplarının varlığına işaret edilmiştir.<sup>2</sup> Bunlara ilave olarak Abdülhak Hâmid Tarhan’ın *Tan* gazetesinde yayımlanan ve külliyatında bulunmayan dört hususî mektubu daha bulunmaktadır.

<sup>1</sup> Abdülhak Hâmid’in Ahmet İhsan Tokgöz’e gönderdiği ve ilk kez *Servet-i Fünûn Uyanış* dergisinde (16 Nisan 1942, no. 2382, ss. 254-255) yayımlanan 1909 tarihli mektup *Abdülhak Hâmid’in Mektupları*’nda yer almamakla birlikte Necati Tonga’nın hazırladığı *Bâbîli Yokuşu’ndan Portreler* adlı kitapta yayımlanmıştır. (Tokgöz 174-175)

<sup>2</sup> M. Kayahan Özgül, *Seke Seke Ben Geldim Sekmeler* serisinde Abdülhak Hâmid’in hususî mektuplarına işaret etmiştir. Bunlardan biri Musavver Devr-i Cedid Mecmuası’nda yayımlanan, İbnülemin M. Kemâl’e gönderilmiş 23 Mart 1909 tarihli taziye mektubu diğeri başka bir mektubunun faksimilesidir (Özgül, *Sekmeler IV* 167) Yine *Unutulmuş Mektuplar* başlığında Hâmid’in Filorinalı Nâzım’a ve Fâik Ali’ye gönderdiği iki mektubun varlığına da dikkat çekilmiştir. (Özgül, *Sekmeler I* 94)

### Tan'daki Mektuplar

Abdülhak Hâmid Tarhan'ın 12 Nisan 1937'de vefatından iki ay sonra *Tan* gazetesinde *Şairiâzâmın Mektupları* serisinin yayımlanacağı duyurulur:

*Geçende aramızdan ebediyen ayrılan fakat Türk edebiyat tarihinde ebedî bir şöhrat yaratan şair-i azam Abdülhak Hâmid'in ilk gençliğinden itibaren dostlarına gönderdiği mektupların mühim bir kısmı elimizde bulunuyor. Bu mektupları yarından itibaren Tan okuyucuları da okumak fırsatını bulacaklardır. (İmzasız 1)*

Adı geçen mektuplar Samipaşazade Sezai'nin büyük birâderlerinden ve aynı zamanda Hamdullah Suphi Tanrıöver'in amcası olan Sâmpaşazâde Abdülbâki Bey'e yazılmıştır ve şair Hüseyin Rif'at vasıtasıyla *Tan* gazetesine ulaşmıştır. Samipaşazâde Sezai'ye yazdığı 19 Temmuz 1876 tarihli mektupta “Bir de Paris'e geleli Bâki'ye muttasıl mektup yağdırıyordum.” diyen Hâmid'in neşredilen mektuplarında Bâki Bey'e (Abdülbâki Bey merhum M. Şûrâyı Devlet azasından iken irtilal-i bekâ eden muharririn-i muhtereme-i Osmaniyye'den Samipaşazâde Abdülbaki Bey. Hazine-i Evrak mecmuası müessislerinden) (Enginün, *Abdülhak Hâmid'in Mektupları* 56) çok sayıda mektup gönderdiği bilinmektedir.

Yazılış tarihleri farklı olan ve 30 Haziran 1937 – 8 Temmuz 1937 tarihleri arasında Tan'da yayımlanan mektuplar Hüseyin Rif'at'ın mukaddimeleriyle neşredilir. Hüseyin Rif'at bu mukaddimelerde ilgili mektuplarda adı geçen şahıslar, olaylar hakkında açıklayıcı bilgiler vermekte, zaman zaman da yorum ve değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Mektupların yayımlanış künyeleri şöyledir:

1. Mektup, *Tan*, no.790, 30 Haziran 1937, s. 2,6.
2. Mektup, *Tan*, no.792, 2 Temmuz 1937, s. 2.
3. Mektup, *Tan*, no.796, 6 Temmuz 1937, s. 2.
4. Mektup, *Tan*, no.797, 8 Temmuz 1937, s. 2.

30 Haziran 1937'de *Tan*'da neşredilen ilk mektubun yazılış tarihi belirsizdir. Bombay Şehbenderliği'nde bulunduğu sıralar yazdığı bu mektupta Hâmid para ve borç bahsine girmiştir. Borçlarını biraz da “itibar, saygınlık” üzerine yapmıştır. Devletin verdiği aylığın azlığından yakınan Hâmid bir yandan da “Burada yayan çıkmak bize nadiren nasip oluyor. Yayan çıkılacak olursa mutlaka araba arkadan gelmek ve arabası var dedirtmek lazım geliyor. Araba da hayvanlar da



güzel ve seyisler süslü olmalı velhasıl azametli görünmeli illâ. İtibarımız bir paralık olur” (Tarhan 2) diyerek borçlanmanın zaruretinden bahseder.

İkinci mektup 12 Teşrinisani 1292 (24 Kasım 1876) tarihinde yine Bâki Bey’e Paris’ten yazılmıştır. İtkine göre daha kısa olan bu mektupta Hâmid’in Ali Suavi, Namık Kemal, Ziya Paşa’ya dair fikirleri yer alır. Prof. Dr. İnci Enginün’ün hazırladığı *Abdülhak Hâmid’in Mektupları*’nda yayımlanmış aynı tarihli bir başka mektup daha bulunmaktadır. Pirizâde İbrahim Bey’e yazılmış olan bu mektupta Hâmid meşguliyetinin fazla, afiyetinin yerinde olduğunu söylemiştir.

11 Mayıs 97 (23 Mayıs 1881) tarihini taşıyan üçüncü mektubun mukaddimesinde Hüseyin Rifat “Berlin Sefareti’ne memur edildiği hâlde vazifesi başında veya yolunda değil de İzmir’de, Trabzon’da, Batum’da, Odesa’da, Hocabey’de serseriyâne dolaşırken görüyoruz.” (Hüseyin Rif’at 2) yorumunda bulunur. Nitekim mektubunda bedensel rahatsızlıklarından, hastalıklarından bahseden Hâmid de “Bilmem bu nasıl memuriyettir ki, bana mahallini göstermeyerek İzmir’den sonra bütün Karadeniz sevâhilini dolaştırdı veyahut ben nasıl memurum ki bu münasebetle her yere gittim de mahall-i memuriyetime gidemedim; bunun için ya kader mevcuttur ki, anda bir hikmet var; ya benim aklımda hiffet var” (Tarhan 2) demiştir.

Hâmid’in yayımlanmış mektuplarına kronolojik olarak baktığımızda Mart 1881 tarihli mektubu Murad Bey’e Rize’den gönderdiği görülmektedir. Yani yazar hâlâ Karadeniz kıyılarındadır. Nitekim bu mektupta “A birader! Karadeniz nedir? Deryâ-yı Kudret’e nisbet bir katre bile değildir. Fakat kâinatın her tarafına şâmil olsn o nazar-ı müsavât-perverin karşısında bir adamın ağlamasıyla deniz tuğyanı birdir.” der. Güvertede iken bir yolcunun ağzından yazdığı Karadeniz’e hitaben -oldukça şâirâne- yazdığı şu satırlar da kayda değerdir: “Ey Bahr-ı Siyah! Ta ibtidâ-yı hilkatte tufan-ı evvelden beri bu halde cûş u hurûş edip durmuşsun! Hâlâ yorulmadın mı? Ka’rın hiçbir fâniye menşe değil, had ü hisaba gelmez ebnâ-yı beşerin makberidir. Yine o her biri bir müteharrik mezara benzeyen dalgalarıyla sefine-i hayatımızı muhasara ediyorsun ya. Biz ömr-i Nûh’a mı mâlik olduk? Ebedî isen fânilerden ne istersin? Fâni isen bizi ebediyete îsâl etmek sana mı kalmış?” (Enginün, *Abdülhak Hâmid Mektupları* 165)

Son mektup 16 Teşrinievvel 1881 tarihlidir ve Hâmid yine yurtdışındadır. Bu sefer sadık uşağı Ahmet Ağa’yı da yanına getirmiştir. Hatıralarında “Ahmet Ağa’nın ben oğlu yerinde bir efendisiydim. Hindistan’da geceleri yemekten sonra saatlerce deniz kenarında beraber gezerdik. Onunla politikadan konuşmak hoşuma giderdi. Çünkü o Çemişgezekli bir evvel zaman adamıydı” (Enginün, *Abdülhak Hâmid Hatıralar* 382) diyen Hâmid için Ahmet Ağa’nın gelişini özellikle eşi Fatma Hanım’ın hastalığı zamanında bir teselli kaynağı olmuştur. Yine hatıralarında “Bombay’dan Beyrut’a gelirken Bahr-ı Muhit-i Hindî’de yahut ummanda, Bahr-ı Ahmer’de hasta bulunan sevgili refikamın son nefesine intizar ile geçen leyâl-i seferimde, o kara günlerimde bu adam benim yanımda bulunuyor ve bana bir lisan-ı manevi ile sabır ve tevekkül dersi veriyordu.” (Enginün, *Abdülhak Hâmid Hatıralar* 383) cümleleriyle Ahmet Ağa’dan muhabbetle bahseden Hâmid, mektubun devamında Fatma Hanım’ın hastalık sürecine dair bilgi verir.

Uzun sayılacak bir ömür süren ve bu ömrünün çoğunu yurt dışında geçiren Abdülhak Hâmid'in *Tan* gazetesinde yayımlanan bu mektuplarını, metinlerin orijinaline sâdik kalarak, Hüseyin Rif'at'ın mukaddimeleri ile birlikte aşağıda yer veriyor ve Hâmid'in külliyatına küçük de olsa bir katkı sağlamayı amaçlıyoruz.

## KAYNAKLAR

- Çoruk, Ali Şükrü. "Abdülhak Hâmid'in Mütareke Döneminde Ali Kemal'e Gönderdiği Bir Mektup." *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, no. 55 (55), 2016, ss. 29-34.
- Çoruk, Ali Şükrü. "Abdülhak Hâmid'in Mütareke Döneminde Peyâm Gazetesinde Yayımlanan İki Mektubu." *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, no. 10/8, 2015, ss.13-22.
- Enginün, İnci. *Abdülhak Hâmid'in Hatıraları*. Dergâh Yayınları, 1994.
- Enginün, İnci. *Abdülhak Hâmid'in Mektupları*. Dergâh Yayınları, 1995.
- Hızlı, Mefail, ve Murat Yurtsever. "Abdülhak Hâmid'e Ait Bir Bölük Mektup." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 7, no. 7, 1998, ss. 193-206.
- Hüseyin Rif'at, "Şairiâzâmın Mektupları." *Tan*, no: 796, 1937, ss. 2.
- İmzasız. "Şairiâzâmın Mektupları." *Tan*, no. 789, 1937, ss. 1.
- Kahraman, Alim. "Abdülhak Hâmid'in Mektupları ve Kitapta Bulunmayan Bir Mektup." *İlmî Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, no. 3, 1996, ss. 227-230.
- Özgül, M. Kayahan. *Seke Seke Ben Geldim Sekmeler I*. Çolpan Kitap, 2018.
- Özgül, M. Kayahan. *Seke Seke Ben Geldim Sekmeler IV*. Çolpan Kitap, 2018.
- Tarhan, Abdülhak Hâmid. "Birinci Mektup." *Servet-i Fünûn Uyanış*, no. 2382, 1942, ss. 254-255.
- Tarhan, Abdülhak Hâmid. "Mektup 1." *Tan*, no. 790, 1937, ss. 2,6.
- Tarhan, Abdülhak Hâmid. "Mektup 2." *Tan*, no. 792, 1937, ss. 2.
- Tarhan, Abdülhak Hâmid. "Mektup 3." *Tan*, no. 796, 1937, ss. 2.
- Tarhan, Abdülhak Hâmid. "Mektup 4." *Tan*, no. 797, 1937, ss. 2.
- Tokgöz, Ahmet İhsan. *Bâbiâli Yokuşundan Portreler*. Hazırlayan Necati Tonga, Çolpan Kitap, 2020.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

## 1. Mektup

### Mukaddime

Sâmipaşazâde Sezai'yi edebiyatımızda tanımayan yoktur; Hâmid'in mektuplarında hitap ettiği zat işte bu Sezai Bey'in büyük biraderlerinden "Bâki" Bey'dir. Kullanılan lisana, gösterilen samimiyete bakılırsa Bâki, Hâmid'in "Süleyman Nazif" merhum kadar hususiyetine dahil olmuş bahtiyarlardan biri.

"Hâmid" denilen yıldızın ilk parladığı sıralarda onun arkasında bir peyk gibi yürüyen Sezai'nin Bâki kadar mahremiyete ve hususiyete ermemesi, belki Bâki'nin "şair" tarafı bulunmamasındandır.

Sami Paşa'nın kendisi kalem sahibi olmakla beraber zamanın dürüst şahsiyetleri arasında yer almış, yetiştirmiş olduğu Bâki, Sezai, Hasan, Abdülhalim Beyler gibi çocukların hepsi de hayatlarında, babaları kadar değilse de oldukça mühim memuriyetlerde nerede vermişlerse muhitlerinde çok temiz birer isim bırakmışlardır.

Bükreş elçimiz Hamdullah Suphi Tanrıöver'in amcası olan Bâki merhum kardeşleri içinde en evvel öldü.

Şair düşünceli bir kafa ile hayata bağlı, şen, şuh, hazır cevap ve aynı zamanda kadın ve içkiye fazla meyilli olan Bâki'nin, diğer kardeşlerine nazaran kendisine daha yakın olduğu içindir ki Hâmid'le bu kadar samimi olması pek tabiidir.

Ne başında ne de sonunda tarih kaydedilmemiş olan ilk mektupta Hâmid hemen para, borç bahsine giriyor; zavallı Hâmid: gençliğinde en bol para aldığı zamanlarda bile sıkıntıdan kurtulamamış. Galiba hep o çektiklerinden dolayı olacak ki züğürtlükle beraber züğürtleri de hiç sevmezdi. Ve bu ahlâk onda varken dostları arasında ben nasıl katıldım bilmem!..

Bombay Şehbenderliğinde at, araba alarak mevkiinin şerefini göstermek istemiş, yalnız bundan dolayı tam altı yüz altın borca girmiş. Fakat atlar iki değil, dört beş. Alacaklarını sayarken "Beşinci Allah'tan ki miktarını tayinden haya ederim." diyor. "Neye borçlanıyorsun." gibi Bâki merhumun takazalarına "Yayan bile çıkılacak olursa mutlaka araba arkadan gelmek ve arabası var dedirtmek lazım geliyor." diye mukabele ediyor. Öyle ya, dünyanın en rahat zamanında ve yine dünyanın en zengin memleketinde, göz bebeği (Süleyman Nazif merhumun tabiri vechile) Fatma Anamızın yanında nasıl yaya yürüyerek yoksul görünebilirdi?

Ayda yüz otuz altın maaş alan bir kimsenin o paradan fazla masrafı olur ve bir de o aylıklar muntazaman çıkmazsa bunların üzerine o bir de "Hâmid"liği ilave ederseniz işin fecaatinin nerelere kadar varabileceğini elbette takdir edersiniz.

Hâmid için facia hazırlayan ve bize uçsuz, bucaksız bir alem kadar derin olan "Makber"i yarattıran Fatma Hanım'ın ilk zatülcenp hastalığı bu sıralarda baş göstermiş ve geçer görünmüşse de menem verem, için için kendisini yemeye başlıyor ve nihayet malûm şekilde Beyrut'ta nihayet buluyor. Büyük şairimiz, bu sıkıntı ve zor günlerinde, Fatma Hanım'ın hastalığını acılarıyla anlatırken duydukları

üçüncü bir azaba geçerek “Burada konsolos familyalarından bildikleri için ve İngilizlere benzemeyip insanlara benzedikleri için kendileri ile ülfet ve sohbet kabil oluyor.” diyen Hâmid İngilizceyi ve İngilizleri orada öğreniyor ki birçok seneler sonra bu fikrinin tamamen aksi şeyler söylerdi.

Mektupları ilk okuyuşta birkaç seneler evvelki Hâmid ne idiye elli beş sene evvel de aynı Hâmid’miş, diye hükmettim; aşağıdaki mektubu okuyacak olanlar da şüphe etmem ki benim gibi düşüneceklerdir.

İşte mektup:

Nûr-ı Aynım Bâki,

Bundan evvel göndermiş olduğum iki mektubuma cevap olarak gönderdiğin mektubu serzeniş üslûbu kemal-i fahr ü meserretle aldım okudum. Memnuniyetimin derecesini Huda bilir ki tarif edemem. Dokuz yüz lira borçtan dolayı ettiğin tevbihâta gelince hakiki söylerim ki pek az buldum. Ah ben seni bu yolda hayırhâhlıklarım için değil midir ki dünyada bir tane olan birâderimden farksız şümar ederim. Dokuz yüz lira borcun şimdiye kadar yüz lirasını tesviye ettim, bâki kalan sekiz yüzü ise ayda elli lira vererek edaya azmeyledim. Yalnız bu borcun biraz müteferrik olması canımı sıkıyor, müteferrik olup da darmadağın değil a. Beş yere borcum var. Biri buradaki at ve araba tacirinedir ki altı yüz liradan ibarettir çünkü iki araba ile dört beş hayvan aldım. Bunlar mevcuttur. Dâin ise hain değildir. Diğeri Mısır’da bir tacirin buradaki şerikinedir ki elli İngiliz lirasıdır henüz tesviye edemedim. Bu parayı harcıraha medar olmak üzere Mısır’da istikraz etmişim. Sen benim yerimde olsan uçmazdın ya elbette sen de istikraz ederdin. Üçüncüsü devlet sandığınadır ki yetmiş liraya baliğ oluyor, çünkü buraya bir parasız geldiğim ve üç dört ay dahi aylık almadığım cihetle bu borcu etmeye mecbur idim. Dördüncüsü terziyedir ki otuz beş kırk lira tutar ve beşincisi Allah’adır ki miktarımı tayinden hâyâ ederim.

Şimdi gerek Mısır’da yol için mahut tacirden ve gerek burada taayyüş için devlet sandığından ettiğim istikrazları ve terziye olan borcu tabî ve zaruri görmez misin? “Allah’a olana aklım ermez karışma, araba ve atlar için olan borca nedir diyeceksin.” değil mi? İşte ben seni temin ederim ki Hindistan’ın ahvalini bilsen bu borcu daha tabî ve zaruri görürdün. Burada yayan çıkmak bize nadiren nasip oluyor. Yayan çıkılacak olursa mutlaka araba arkadan gelmek ve arabası var dedirtmek lazım geliyor. Araba da hayvanlar da güzel ve seyisler süslü olmalı velhasıl azametli görünmeli illâ. İtibarımız bir paralık olur. Sen burasını gelip görmelisin de ondan sonra konuşmalıyız. Ben müsrifâne borç etmeyi istesem burada beş altı bin lira borç edebilirim. Lakin şimdiye kadar yediğim sillelerin acısını unutmduğumdan oralara yanaşamıyorum. Geçen gün birisi bana bin lira getirdi. “Bunları alınız. Ben sizden senet istemem. Faiz de istemem. İdareniz için lazımsa harcediniz. Ve bana istediğiniz zaman veriniz.” dedi. Ben kabul etmedim, bu adam ise bugünlerde İngiltere’ye gidiyor. Hatta beş yüz lira kıymetinde olan iki çift atlarını da parası avdetinde verilmek üzere bana satmak istiyor. Ben yine kabul etmiyorum. Eski akılsızlığım berdevam olsaydı, bu iki teklifi de reddetmeyeceğimi bilirsin a. Ne halse, Cenab-ı Hak nasip ederse bir seneye kadar borçlarımı te’ diye ederim. Âh Bâki, bilsen daha bir aylık alamadım ki tamam elime geçmiş olsun

yoksa aylığıma geldiğim vakitten beri her ay tamam olarak alsaydım ben hiç bu müzâyakaya düşmezdim.

Ayda kırk lira ile geçin, diyorsun. Bu mümkün değildir. Çünkü 21 lira yalnız uşak aylığı veriyorum. Günde bir İngiliz lirası mutfak ve ahır masrafı oluyor, cepten dahi on liradan eksik sarfolunamıyor. Altmış lira diyelim otuz beş lira dahi işgal ettiğimiz hanelerin kirasına gidiyor. Geride bize ne kalır, hiç. Çünkü maaş doksan beş liradır. Kalsa kalsa devletin ayrıca verdiği otuz beş lira kalır ki hane kirasıdır. Bunu da borca vermeli, hangi borca? İşte buralarını düşündükçe zihnim perişan oluyor. Evet devlet bana ayda yüz otuz lira veriyor. Ne dolgun maaş! Lakin burada yüz otuz liranın yüz otuz kuruş kadar kıymet ve ehemmiyeti olmadığını kime anlatayım. Her ne ise bahsi değiştirelim.

Siz hâlâ Ada'da imişsiniz. Pekâla etmişsiniz. Yakında zuhur edecek olan Ada çapkınının tebşir-i kudûmuna aşırı memnun olduk. Fatma Hanım'la her gün onun lakırdısını ediyoruz. Sekiz seneden sonra ha, diyerek kahkahalarla ikide bir de gülüyor. Ben bu mektubu yazarken o dahi gazete okuyor. Gerek sana gerek Hasene Hanım'a selam ediyor ve – ah miskin olmasam şu çocuk anasına bir mektup yazardım – diyor. Nihayet çocuk dünyaya geldikten sonra yazmaya karar verdi. Fatma Hanım'ın Allah'a şükürler olsun afiyeti yerindedir. Allah bana acıdı ve memul ederim ki daima acıyacak ve bu yüzden beni ağlatmayacaktır. Bugünlerde biraz midesinden rahatsız. Öksürüğü ise günde beş on kere oluyor. Ve her defasında malûm a tarafımızdan alkişlanıyor. Gerek o gerek ben burada konsolos familyalarından başka görüşecek adam yahut madam bulamadık. Bunlar Fransızca bildikleri için ve İngilizlere benzemeyip insanlara benzedikleri için kendileriyle sohbet ve ülfet kabil oluyor.

Hintli familyalarla hanım pek nadir görüşüyor. Fakat benim ahabım bîhesaptır gönülden sevdiğim iki üç kişiye münhasır bunlar da Müslümandır. İngilizceyi öğrenmedikçe İngilizlerle görüşmek mümkün değil. Bu mübarek lisanı okuyoruz. Bombay'dan Mathiran denilen sayfiyeye naklettiğimiz cihetle mektepler dahi tatil edildiğinden bir İngiliz kızı bulup beraber getirdik. Hepimiz ondan okuyoruz. Buranın ahvalinden sana bugün yarın yazamam. Bir gün oturup da evkatımı ona hasretmek üzere bir mektuba başlamalıyım ki memleketle ahali hakkında bir mütalaaya hâsıl edesin. - Flâtun-ı zamân ferîd-i devrân - dediğin Hüsnü gibi ukala-yı bedbahttan dünyada birkaç kere başlarını taşa duvara çarpmalıdır ki âlemin kaç bucak olduğunu ve kendilerinin ne olduklarını anlasınlar. Ne ise bu bahsi de geçelim ki hazindir. Bana mektup yazmadığından tutturarak senin ahval ve etvar ve ahlakın bence malûm olduğunu söylüyorsun. Evet senin ne Hint kumaşı olduğun bence malûmdur. Lakin bir adamı bu kadar habersiz, mektupsuz bırakmak ayıptır, bu da senin malûmun olsun. Belki yanında Hasene Hanım olmasa bu defa dahi mektubun gelmezdi. Artık kayıtsızlığın bu derecesine insaniyetsizlik derler amma bilmem neden sana bir türlü insaniyetsiz demek elimden gelmez. Fatma Hanım diyor ki hayır Hasene, Bâki Bey'den daha vefasızdır. Her ne ise böyle sitemler muhabbetten gelir ve muhabbet artırır öyle değil mi? Şimdi ne diyecektim, haremine arz-ı tâzimat ederim ve hissiyat-ı müteşekkîrânemizi tekrar eylerim; Fatma Hanım da teşekkür ediyor ama hangi mürüvvetin için orasını bilmem. Çocuklar ellerinizden öpüyorlar. Küçük Hint kuşları burada yok, Kalküte'de



varmış hem sizin hem kendimiz için inşallah celbederiz. Bâki bana mektup yaz, yoksa alimallah senin yuvanı yaparım. Vallahi billahi darılırım, kıyameti koparıyorum, o kadar egoistliğe gelemeyiz. Adaya o benim sebep-i hayatım olan Ada'ya binlerce arz-ı tahassür. Bâki uhuvveti ebediye.

Birâder-i mütehasşirin  
Abdülhâk Hâmid

[Tan, no. 790, 30 Haziran 1937, s. 2,6]

## 2. Mektup

### Mukaddime

Hâmid'in mektupları içinde Paris'ten 1293 de yazılmış olanı hem edebiyat hem siyaset tarihimiz itibariyle çok şayan-ı dikkattir. Hâmid bu mektubunda, Kızıl Sultan'ı tahtından indirip Sultan Murad'ı tekrar iclas edebilmek için Çırağan Sarayı'na deniz tarafındaki lağımlardan girmeye kalkışacak, kadar siyasi cesaretini duyduğumuz Ali Suavi hakkında - çok sarîh olmamakla beraber- hükümler veriyor.

Vakıa bir vakitler Avrupa'ya kaçarak vaktiyle hizmetinde bulunduğu müstebidin aleyhinde gazeteler çıkaran bu Suavi için, dönen şayialar pek iyi şahadette bulunmazlar.

İşte Kızıl Sultan tarafından ilk saltanat günlerinde açılan ve fakat göz boyacılık olduğu sonradan pek acı şekillerde anlaşılan "cemiyet-i edebiye"yi dağıtmağa sebep olan yine bu Ali Suavi oluyor. Hâmid bunu mektubunda çok açık olarak anlatıyor:

Suavi'nin hoca ve binaenaleyh ne de olsa eski kafa taraftarlığı... Yani şu mahut eskilik, yenilik davası... Hatta... bakınız o gün birbirine bu kadar dost ve bağlı olan Hâmid'le Bâki bile eski edebiyatla yeni edebiyatçılık namına yan yana değil, karşı karşıya gelmişler de!...

Bu müzmin siyasi ve edebi dava ortada iken, vatana kendi adı olan vatan kelimesini soka ve zihinlerde yerleştiren, yenilerin de önüne düşerek onlara alemdarlık eden dinamit kafalı Kemal ise elbette ne padişah ne de etrafı tarafından hoş görülmeyecekti. İşin acı tarafı Sâmi paşa ailesinden bir Bâki'nin muarız tarafta görünmesi ve bunun Hâmid tarafından teyidi!

Bu iki zat hakkında kati hükümler vermiyor gibi görünen Hâmid, sözü Kemal'e intikal ettirince adeta celallenerek "Kemal'e olan hürmetim bana olan teveccühünden değildir; müşarünileyh beni hatta imla bilmez diye techil eder; bununla beraber ben yine hakikati söylemek isterim" diyor. Hâmid'in mektubunun en mühim kısmı, o zamanları daha, bey olan Ziya Paşa için olan parçalardır. Şöyle söyler: "Bir vakit siz Ziya Bey'i familyaca göklere ilâ ederdiniz; ben aleyhinde idim; hatta gönlüm inkisar ile mutat olsa yere geçsin derdim; şimdi de ahlâkının bozukluğundan dolayı -kemalini değil- zâtını sevmem..."

Bu mektup, Kemal ile Ziya Paşa'nın -siyasetten- araları açık olduğu zamanlarda yazılmış denilemez. Tarihi 1293'tür. Ziya ile Kemal ise ondan epey

sonra Avrupa'ya kaçtılar. Demek Ziya Paşa hakkındaki memleket ileri gelenlerinin fikirleri daha evvelden bozuk.

İşte bu ahlak metaneti iledir ki Kemal, başta Ziya Paşa olmak üzere bütün muhaliflerin hepsinden fazla Sultan Hâmid'i oturmuş olduğu tahtında sarsmış ve saray etrafındakileri de kendine düşman etmişti. Nihayet gözle görülür, elle tutulur kaza, bela halindeki Kemal susturuldu, merkezden uzaklaştırıldı ve -zavallı- Magosa zindanlarına sürüldü..

Bütün bu millî felaketlerin başlangıcı saraydaki cemiyet-i edebiyenin dağılmış olması ve buna da Ali Suavi'nin sebep olmuş bulunması itibariyle Hâmid'in Suavi hakkında vermediği veyahut vermek istemediği hüküm artık kendiliğinden meydana çıkar.

Şimdi mektubu okuyalım:

Birâder Ferit Bey bir mektubunu getirdi. Çok şükür vakit bulabilmiş de bir iki söz yazmışsın. Biraz kısa idi ama ne ise ben yine memnun oldum. Suavi Efendi zât-ı şahanenin mültefiti imiş. Doğrusu sayan-ı iltifat adamdır. Fakat mabeyn-i hümayunda teşekkül eden Cemiyet-i Edebiye'nin dağılmasına sebep olduğu için doğrusu teessüf ettim. Sen bilakis memnun olmuşsun olabilir, ya öteden beri Kemal'i takbih ve iltizamda seninle uyuşmamıştık. Zararı yok, efkârımızda olan ziddiyet ondan ibaret olsun. Bunun muhabbetimize dokunur bir yeri yoktur. Ancak Kemallerden Ziyalardan o kadar şikâyet etmeye lüzum da yoktu. Maksat hakikati söylemekse hakkın yok kendini iğfal ediyorsun. Eğer beni kızdırmayı meram ettinse o başka. Ben Kemal Bey'i iltizam ederim. Fakat onu iltizam edenlerin çoğunu sevmem. Çünkü perestîşkârlarının içinde pek münasebetsiz adamlar vardır. Bu ise Kemal'in zatına ait bir şey değildir. Bir vakit Ziya Bey'i siz familyaca göklere ilâ ederdim ben aleyhinde idim. Hatta gönlüm inkişar ile mutad olsa yere geçsin derdim. Şimdi de ahlâkının bozukluğundan dolayı -kemalini değil - zâtını sevmem. Kemal Bey için de o zaman benden ne işittinse yine fikrim o merkezdedir. Cemiyetin dağılması Kemal'in değil, milletin bedbahtlığına delâlet eder. Dağılmasına sebep de padişahın hükm-i zâtisi değil Kemal'in kaleminden korkan mukarriplerinin teşvikidir. Onun hakkında senin yazdığın efkâr ise yine o kalemlemin yadigârı olmak hatıra gelir. Bu sözüme darılma sen beni şu hâl-i ıstırabımda kızdırmak istersen ben niçin senin damarına basmayayım. Kemal'e olan hürmetim bana olan teveccühünden değildir. Müşarünileyh beni hatta imlâ bilmez diye techîl eder. Bununla beraber ben yine hakikati söylemek isterim. Resim alıracakmışsınız. Beklerim. Mahmut Katarî'nin resimlerini ressam daha göndermedi. Görürsen söyle, gönderirse yollarım. Aman Bahattin Bey'e ne oldu ki bana cevap yazmadı. Bu cevabını sordum. Mektubu sana göndermiştim, elbette yollamışsındır.

Bizim azimet tehir etti. Bakalım vukuat niyetimi tebdil eder mi, senin nesâyihin güzel fakat bil ki benim yerimde olsan sen de gitmeye kalkışırydın. Mahmut bizleri fasla [?] daha esnâ-yı tarikte başlamış Ferit Bey'den işittik. Zannederim ki aleyhimizde edeceği hezeyanlara oraca itibar edilmez. Mahmut seyahate değil dolandırıcılığa çıkmış. Eğer birkaç gün daha maazallah Paris'te kalmış olsaydı sefaretin namusunu iki paralık ederdi. Yukarıdaki sözlerime kızıp da bir halt etme. Yani mektup göndermekte istiğna gösterme, sonra beni çıldirtirsin. Bâki uhuvvet

12 Teşrinisani 1292

Birâderin Abdülhak Hâmid

[Tan, no. 792, 2 Temmuz 1937, s. 2]

### 3. Mektup

#### Mukaddime

1 Mayıs 97 tarihli mektubuna nazaran Hâmid'i, Berlin sefaretine memur edildiği halde vazifesi başında veya yolunda değil de İzmir'de, Trabzon'da, Batum'da, Odesa'da, Hocabey'de serseriâne dolaşırken görüyoruz.

Berlin'e gidecek bir kimsenin İstanbul'dan doğruca hareket etmesi lazım gelirken böyle Akdeniz, Karadeniz sahillerini, Rusyaları dolaşmasına "Bilmem bu nasıl memuriyettir ki, bana mahallini göstermeyerek İzmir'den sonra bütün Karadeniz sevâhîlini dolaştırdı ve yahut ben nasıl memurum ki bu münasebetle her yere gittim de mahalli memuriyetime gidemedim; bunun için ya kader mevcuttur ki, anda bir hikmet var; ya benim aklımda hiffet var." diye şairin kendisi de hayret ediyor.

Bu garip yolculuğa, daha doğrusu garpte olan Berlin şehrine şarka doğru ilerleyerek gitmeye sebep herhalde Rize'de hava tebdilinde olan Fatma Hanım'ın olduğu yerden bir kere daha geçmek arzusu olacak.

Hâmid'in Fatma Hanım'a hali hayatında fazla eziyetler ettiği bazı kimseler tarafından söyleniyorsa da, şairin şu seyahati gösteriyor ki, ondan bir türlü uzaklaşamıyor. Eğer Fatma Hanım bu kadar sevilme idi, "Makber" gibi bir eser öyle beş on gün içinde yazılabilir miydi?

Şimdi mektubu okuyalım:

Birâder,

İstanbul'dan çıkalı daha bir mektubunu aldım ki, vapurda yazdığım kâğıdın cevabı idi. Rize'den sonra gönderdiğim mektup cevapsız kaldı. Galiba meşguliyet-i mühimme-i devletiniz pek baştan aşıyor ki, bize bir afiyet haberi yollamaya vakit bulunamamış. Beni kâğıtsız bırakmana bundan başka bir sebep bulamadım. Bu da Allah için pek makul ve makbul bir sebeptir. Her ne ise sana şimdi sitem yazmak istemem çünkü senin ettiğin ihmali ben de ettim. Sebebi ise malûm desem ne olduğunu söyleyemem, meçhul desem yalan söylemiş olurum. Ortalığın karışıklığından mıdır nedir bilmem, bir neşesizliğim var ki, her şeye mâni oluyor, vücutça da rahatım yok gibidir. Hani şu Doktor Molik'in -Koşmanın- bir nevi âharî dediği hastalık her gece rahatsız ediyor, göğsümün iki tarafında yani iki yanımda olan ağrılardan da ıstırabım var. Kesret-i teftih ve kesret-i idrar zahmetlerinden maada on beş gündür günde beş altı kere dişlerim kanıyor. Baş ağrısı menfillerin kalkmasıyla beraber zâil olduysa da bunlardan ve bunlara munzam ve belki de bâis-i mücerret olan manevi hastalıklardan hâlim haraptır. Buradan Hocabey'e gittiğimde şu saydığım rahatsızlıklar tezâyüd ettiğinden ve hususiyle bunlara bir de bir nevi ihtiyarsız ağlamakla gülmek hâli inzıman eylediğinden orada kendimi bir hâzık hekime gösterdim. Hekim familyam nezdine avdet etmecliğim en büyük ilaç olacağını söylediğinden yine birtakım meşâk-ı ihtiyar ile avdet eyledim. Vapur beş gündün evvel olmadığı cihetle (Olsa da keyifsiz olduğumdan binemeyecektim a) Hocabey'de beş gün kalmak lazım geldi. Altıncı günü bindiğim vapur Batum'dan Hocabey'e -line-i direkt - üzere üç günde giden vapur idi ki avdetten Kırım sevâhîlinden hemen her iskeleye uğradığı münasebetle beni Batum'a ancak altı günde

iade edebildi. Bu vapur – Olga – namında bir Rusya vapurudur ki şimdiye kadar gördüğüm seyahat vapurlarının cümlesinden her veçhile âlâdır. Fakat iki gün fırtına çektik. Rize’den Batum’a haftada bir kere bizim mübarek fevâid bir vapur gönderiyorsa da Batum’dan Rize’ye vapur yoktur. Bu sebeple Hocabey’den Batum’a vüsûlümde Rize’ye gitmek için ibtida Trabzon’a ve orada bir hafta bekleyip sonra oradan gitmek veyahut Batum’dan doğrudan doğruya bir kayıkla azimet etmek lazım geleceğini söylediler. Ben de mahsus bir kayık tutmayı tercih ettim ve yirmi dört saatte o kayıkla Rize’ye geldim ki; Rize’den hareketimin on yedinci günü idi. Şimdi sen yine birtakım paralar gitti diye kızsarsın fakat kızma. Çünkü para gitmese aklım gidecekti. Yirmi beş lira ile o aklı muhafaza ettik. Sen dersin ki önce aklım gitmiş de onun için o paralar sarf olunmuş. Ne diyeyim belki hakkın vardır. Hesap ediyorum ki şu Berlin memuriyeti bana tamam yüz liraya oturdu. Bu yüzün yetmiş birâderin onu Necip Bey’imizin yirmisi de devletin yahut muhasebeci Kırkor Efendi’nindir. Memuriyetten istifamı yazdı[ğ]m cihetle zannedirim ki Muhasebeci Hazretleri bu yirmi lirayı -reklame- etmek saadetinde bulunur. Bakalım ne yaparız verecek para bulamasak da cevap buluruz değil mi, bilmem bu nasıl memuriyettir ki bana mahallini göstermeyerek İzmir’den sonra bütün Karadeniz sevâhilini dolaştırdı. Veyahut ben nasıl memurum ki bu münasebetle her yere gittim de mahalli memuriyetime gidemedim. Bunun için ya kader mevcuttur ki anda bir hikmet var ya benim aklımda hiffet var bunlardan hangisi işine gelirse onu kabul et. Ha bir harekette daha bulundum ki beğenmezsin hünkarla sadrazama arzuhaller yolladım. Bu hareket benim efkârıma ve o efkârın teşkil ettiği mesleğe muhaliftir. Ne çare ki mesleğini muhafaza etmek kendi sâyesinde yaşayan adamların kârıdır. Başka sâyede geçinenler ve bununla beraber birkaç nefse mâlik olanlar sayesinde geçindikleri zâtın efkârına hizmet ederler. Nitekim sen dahi meslek ve mişvârını zahiren olsun, pederinin arzusuna tevfiğ etmek mecburiyetindedin. Uzun lakırdı ne lazım, ben muztar (?) olmadıkça böyle halt etmeyeceğimi bilirsin. Artık sözü kesiyorum. Haremim sana ve haremime selam eder, ben de arz-ı hümet ederim. Arada sırada mektup yaz, ayıptır Bâki.

11 Mayıs 97 Abdülhak Hâmid  
[Tan, no. 796, 6 Temmuz 1937, s. 2.]

#### 4. Mektup

##### Mukaddime

Birçok kereler ve birçok kişiye “Uyursam bir daha kalkmam diye uyuyorum.” diyerek, ölümden korktuğu, müvahhit ve dindar olmakla beraber toprak altında geçirilecek ikinci bir uhrevî hayata tereddütle baktığı için unutulup gitmekten çok korkan Hâmid 16 Teşrinievvel 1884’te Bombay’dan yazmış olduğu bu mektubunda da şatır ve şakrak görünmekle beraber hayattan, onu istediği gibi yaşayamamaktan, - daha açık söyleyelim - her istediğini her zaman yapabilmeye kifayet edecek kadar paraya sahip olamamaktan acı acı şikâyetler eder.

Hâmid’in matbu mektuplar ile elimizdekiler mukayese edilirse görülür ki her vakit ve her yerde çok vakur ve ağırbaşlı olan Hâmid samimi olduğu kimselele de o kadar teklifsiz ve hatta laubalidir. Bahusus Bâki gibi bir kimse ile; ona

yazdığı mektuplar içinde bazı fikirler ve cümleler var ki oralarını noktalarla geçmeye bile mecbur olacağız.

Bâki'nin şairlik tarafı olması, hazır cevap, her şeyin gülünç tarafını bulup o gözle işi alaya bozması, hasılı pek zarif bir adam bulunması Hâmid'e bu mektupları yazdırmakla kendisinin de hususiyetlere ne kadar müstak olduğunu göstermez mi? Onun bu yoldaki iştiyaklarına ben de çok defalar tesadüf ettim. Ezcümle daima kendisine gidip, gelen ve ev işlerine bakan ve apartmanda yalnız yaşadığı aylarda ona geceli, gündüzlü refakat eden yaşlıca bir hanım vardı, ki Hâmid ona lisanen fakat açık saçık ne latifeler yapmazdı? Bu hal bütün insanların muhtaç olduğu bir şey değil mi? En ciddi olanlarımız bir kere kendi içlerini yoklasalar aynı ihtiyacın içlerinde burkulup kıvrandığını duymayacaklar mı ki?

Bombay'da iken, Beyrut'ta bulunan Ahmet Ağasını -yirmi beş İngiliz lirası sarfederek- yanına getirtmesi de mektubunda dediği gibi kendisine bir iktisat müdürü olmaktan ziyade laubali görüşebilecek bir kafadar olmasından...

Mektupta Bâki'ye "Senin nûr-ı dâden Ahmet Ağa'yı da celbettim. diyor. Bütün bu hayati zevk ve neşe içinde geçen, dediğimiz gibi en acı şeyleri bile tatlıya bağlamanın yollarını bulan ve bilen Bâki, karşısına alıp da görüşülecek, takılacak bir adam olmasaydı, Hâmid'in Ahmet Ağasından nasıl hoşlanırdı?

Mamafih bu Ahmet Ağa'nın Hâmid'e karşı çok vefakâr, adeta bir vasi gibi bir şey olduğunu kendisinden çok kereler duydum. Bu, Ahmet Ağa'yı Hâmid'e sevdirecek ikinci bir haslet. Bahusus ki "Yâr-ı cânı, Fatması hasta; oğlu Hüseyin, kızı Hamide küçük; Hintli hizmetçiler onlara ne kadar iyi bakarlar. Küçüklerin başında bir Ahmet Ağa olmalı ki Hâmid de o yâri canı -kendi tabiri üzere- cûpayı itidal olarak memleket memleket gezdirebilecek.

Zavallı Hâmid! Büyük aşkının önünde henüz sönmeye başlayan Fatmacı-ğın sıhhatle yaşatabilmek için bir şehir, bir mahallede uzun zaman oturamıyor; işte Bombay'a gideli altıncı defadır ki memleket ve mahalle değiştiriyor. Binaenaleyh zaten borçlar içinde kıvranan Hâmid'in eline geçen para ne olursa olsun, her zaman dünyanın en zengin ve masraflı bir memleketi olan Hindistan'da büyük ve zaruri olan ihtiyaçları ne kadar temin eder?

Şimdi bütün bunlara Hâmid'in o büyük şair ruhunun israfını da ilave eder-seniz vaziyetin fecaati kendiliğinden meydana çıkar ve Hâmid gibi bir adamı bir Ahmet Ağa'ya muhtaç bırakır...

Şimdi mektubu okuyabiliriz:

Ey Birâder-i Cân-ı Beraber;

Sen beni ber-vech-i mutad yine unuttun. Yok öyle değil sen beni unutmazsın, fakat vazife-i uhuvveti unuttun. Yalan mı? Hindistan'da olan bir birâderin acaba ne haldedir demiyorsun. Ben evimde seninle iştigalden mektuplarımda seni sualden hâli kalmıyorum. İşte bu defa Hüsni Bey zuhur etti. Senin hal-i sıhhatini ve çocuğunun dünyaya gelmek üzere olduğunu ondan haber aldım. Hesapça çocuğun doğmuş validesi de sen de intizar ve gaileden kurtulmuşsunuzdur. Allah üçünüzü de tulû-ı ömr ile muammer etsin. Fakat çocuk kız mı oğlan mı onu bilmiyoruz

ve bilmek istiyoruz. Köprü başındaki restorana devam etmekte olduğunu işittiğim cihetle anladım ki bir meşgale-i mühimme-i azime içinde bulunuyorsun. Demek ki benimle muhabere bunun için hatırına gelmiyor. Galiba İngiliz yolunu tutarak faidesiz hiçbir işe rağbet etmez olmuşsun. Benimle mektuplaşmaktan sana faide olamaz. Bu malûmdur. Fakat, insana yalnız müstefit değil hem de müfit olmalıdır. Onun için bana mektup yazıp bahş-ı memnuniyet etmek faidesini bizden diriğ etmemelisin. Ben bunları beyhude söylüyorum a; çünkü sen yine kendi bildiğini yaparsın. Çünkü ne yapsan yine en birinci yârın ben kalacağımı bilirsin. Sen adada imişsin, ada seninle beraber olmak şartıyla gözümün önünden gitmez bir yerdir. Allah nasip eder de avdet edersek - çünkü burada pek zengin olacağımdan - adada bir yer tedarik ederiz. Zengin olmayacak mıyım ya işte Hüsni Bey geldi. Senin nur-ı diden Ahmet Ağa'yı da 25 lira-yı İngilizci harcırah yollayarak Beyrut'tan buraya celb ettim... Efendim?

Onun idare-i müdebbirânesi tedahir-i mutabassıranesi sayesinde borçlardan kurtulmak istiyorum. Sen bu fikrime ne dersin? Latife bertaraf ama ben bir türlü idaremi yoluna koyamıyorum. Sana evvelce miktarını yazdığım borç artmıyor, lakin eksilmiyor da. Ayda elli lira değil otuz lira vererek güya borcu ödeyeceğiz. Kadınıma buraya vüsûlümüzden geçen Ramazan Bayramı'na kadar afiyette idi. Fakat bayram günü zatülcenpten hastalanarak tamam bir buçuk ay yattı. Anın o sıradaki hâli ve etibbânın tahmin edebileceği derecede olmak lazım gelen kıyl ü kali beni ne kadar bîhuzur etti. Şimdi elhamdülillah iyi ise de öksürük bir türlü geçmiyor. Ben de nefes rahatsızlığından bîhuzurum. Elhasıl Bâki biz burada da matlub veçhile asude olamıyoruz. İstanbul'da kimselerden hatta Sahipzâdelerden bile kâğıt almaz olduğumu bilsen elbette benimle muharebeye tercihan mecbur olurdu. Kendimi menfiden ileri adeta mündefi sanıyorum. Meğer beni familyam da sevmez imiş. Hikmet ise beni unutmak için güya bizimle kesb-i karabet etmiş. Üdebadan hemşiremiz Mihrünnisa Hanım hazretleri harf-i vahit kelam ve selam bile yazmıyor. Ne diyeyim sağ olsunlar. Şimdi biz Nupa denilen bir şehirdeyiz ki Bombay'a şimendiferle altı yedi saat uzaktır. Bu mübarek memlekete herkesle beraber yağmur mevsimi cûpâ-yı itidal olarak geldik. On beş gün sonra Bombay'a döneceğiz. İstanbul'dan Bombay'a geleli bu altıncı nakl-i mekândır. Memleketin havası ve muhafaza-i sıhhat belası iktizasınca bir şehir ve bir mahallede ale'd-devâm oturmak kabil olmuyor. Bu seyr ü seyahat ise b.kluca masraflar ettiriyor. Lezzetli olmayan bir masrafa b.kluca masraf namı vermeye hakkım yok mu? Şimdi söz bitti. Mektup isterim. Kadınıma haremine ve sana benimle beraber arz-ı iştiyak ve uhuvvet eder. Hüseyin ile Hâmide ikinizin de ellerinden öperler. Çocuğunun da gözlerinden öperiz.. Bâki olasin, hemîşe bâki..

Abdülhak Hâmîd

Fî 16 Teşrinievvel 1881

Kadınıma çocuğunun adını da soruyor.

[Tan, no. 797, 8 Temmuz 1937, s. 2]